

NÁSTIN ODĚVŮ VE ŠPANĚLSKU (13. - 17. STOL)

Doc. Martina Hřibová

Historie Španělska v kostce

První lidé se usadili na Pyrenejském poloostrově před 35 000 lety. Následovaly vlny dobyvatelů: Iberové, poté Keltové, Féničané, Řekové a Kartáginci. Po roce 200 př. n. l. se Ibérie zmocnili Římané, kteří přinesli svoji civilizaci, jazyk a později křesťanství. Součástí římské říše zůstala Hispánie až do 5. století, kdy zemi ovládli Vizigóti. Po roce 711 získali nadvládu muslimští Maurové. Téměř osm století kontrolovali část země, zvanou Al-Andalus. Po roce 1000 začala muslimská moc upadat, čehož křesťané na severu využili ke znovudobytí poloostrova (*reconquista*). Tento proces byl dokončen v roce 1492 pádem Granady. V této době se spojila dvě významná křesťanská království – Kastílie a Aragonie, což vedlo ke vzniku Španělska [9]. V roce 1492 Kryštof Kolumbus objevil Nový svět, čímž začalo období velkého rozkvětu. R. 1519 byl španělský král Karel V. zvolen i králem Svaté říše římské a stal se tak nejmočnějším panovníkem své doby. Vládl říši „nad níž slunce nikdy nezapadalo“. Španělská panství zahrnovala mimo Španělsko državy v Itálii, Americe, Burgundsko, Nizozemí a rakouské země (r. 1521 Karel V. přenechal rakouské země svému bratru Ferdinandovi I., čímž došlo k rozdělení rodu na španělské a rakouské Habsburky). Dvě následující staletí představovalo Španělsko největší mocnost ve světě. Za panování Habsburků bylo bohatství pocházející z kolonií vyplýváno ve válkách, které připravily Španělsko o prosperitu a državy v Itálii i v Nizozemí. Španělská kultura a literatura zažívaly zlatý věk (*Siglo de Oro – XVI.stol*), avšak opakující se bankroty a porážky odsunuly Španělsko na vedlejší pozici [9]. Další významnou národností žijící ve Španělsku byla židovská. Židé ve středověku vytvořili silnou komunitu, která zprostředkovávala obchodní i kulturní spojení mezi islámem a křesťanstvím. „Zlatý věk Sefardů“ byl ukončen jejich vyhnáním roku 1492 [10]. Ze stručného historického úvodu je patrné, že výrazné maurské a židovské prvky ve španělské módě přetrvávaly velmi dlouho.

Oděvy v 11. -12. století

Španělsko spolu se Sicílií bylo prvním místem politického a kulturního kontaktu křesťanské Evropy a muslimů a mimo jiné zavedení východních textilií do západních zemí. Poutníci a jejich ochránci, putující z Francie k svatyni Sv. Jakuba v Galicii a zpět, následně rozšířili maurské zvyklosti do západní Evropy. Během 11. a 12. století kulturní spojení Španělska a Evropy vzrostlo a tak po vzniku románského oděvu se tento rozšířil i zde. Typické oblečení se skládalo pro muže i ženy z jedné nebo více tunik. Vnitřní tunika (*brial*) byla používána jako dlouhé spodní prádlo, vnější (*piel* nebo *pellizón*) byla kratší a mohla být podšitá kožešinou. Charakteristické pro románské oděvy bylo zdobení na hrudní části a rukávech podle byzantského způsobu a zprvu také na okraji rukávů, což později zaniklo. Začaly se běžně používat i kožešiny. Pro Španělsko v té době byla typická ženská pokrývka hlavy vyrobená z propletených látkových proužků.

Dvorské oděvy byly tuniky až po zem s různě dlouhými rukávy, zdobené tiráz (většinou výšivka arabského původu, často se jménem kalifa nebo citáty z Koránu), výšivkami nebo pruhy brokátu našité v horní části rukávu. Výstřihy byly většinou kulaté nebo s rozstřížením vpředu. Každodenním oděvem byly tuniky ke kolenům bez výšivek, přepásané opaskem. Muži chodili s krátce stříženými vlasy pod uši. Používané látky byly průsvitná bavlna, hedvábí a len, v barvách bílá, šafránově žlutá, indigově modrá, karmínová, hnědá a černá.

Královna v brial, pellizonu a manto, 1129, zdroj *Indumentaria medieval Espanola*, C.Bernis, 1956

Král v tunice, calsa a manto caballero, pol. 12. stol, zdroj *Indumentaria medieval Espanola*, C.Bernis, 1956

Oděvy v 13. století

Výraznější módní změny nastaly ve 13. století se vznikem stylu gotického. Oděvy byly charakteristické jednoduchostí. Odění křesťanů by se dalo rozdělit na dva základní typy. Běžní lidé nosili odění odpovídající dobovému stylu západní Evropy. Spodní oblečení se jmenovalo sayas nebo gonelas (cotte), svrchní oděv pellotes (surcotte) a venku garnachas (typ pláště), přičemž mužské a ženské kusy se lišily převážně délkou. Pellotes a garnachas měly mnoho druhů rukávů (i bez) včetně dlouhých visících s otvory na prostrčení rukou. Románské pláště, sepnuté na rameni, byly nahrazeny "capas con cuerda" umožňující více pohybu. U pokrývek hlavy byla novinkou kápě (capiroete), která prošla mnoha transformacemi v průběhu dalších staletí.

Druhý typ, charakteristický pro šlechtu zejména v Kastilii sice měl hodně společného se západoevropským, zvláště s francouzským, ale byl rozpoznatelný. Šlechtičny nosily *brial* (těsný cotte) šněrovaný na levém boku tak, že spodní, barevným hedvábím vyšívaná košile byla vidět. Na to oblékaly *pellote*, předchůdce pozdějšího bezbokého surcotte. Svrchní vrstvou byl *manto*, půlkruhový plášť spínaný pod krkem dvojitou šňůrou. Na hlavě nosila dáma síťku a prostý čepeček s podhubkem, ovšem mohla si též vybrat z tvarovaných čepců s konstrukcí z pergamenu, ke kterým byly připevněné velmi široké pruhy látek. Oblíbené bylo též dvoubarevné odění a pachy.

Šlechtici nosili též šněrované tuniky (*brial*) s *pellote* a *manto* odpovídající náročnému ženskému stylu. Muži jsou často zobrazováni s jednoduchou čepičkou nebo s hranatými klobouky na hlavách [11].

Segon Mestre de Bierge, život sv. Nicolau, konec 13.stol. Museo Nacional de Arte, Barcelona, zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>
Sv. Beatriz de Suavia, katedrála Burgos, 13. století, foto Hřibová

Cantigas de Santa Maria de Alfonso X., 1280-85, Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial, Madrid, zdroj: <https://www.facebook.com/media/set/?set=oa.990842054316730&type=1>
sochy v katedrále v Burgosu, 13. století, foto Hřibová

Oděvy 14. století

Na počátku 14. století se móda změnila jen málo (např. hlubší výstřih). Ve 30. letech nastalo období velkých změn. Mužské oděvy odrážejí změnu ve zbroji, kdy snaha o snížení hmotnosti vedla k vytvoření

zbrojí těsněji obepínajících tělo. Kolem poloviny století aristokracie přijala francouzské vzory, ale zároveň zachovávala své specifické prvky. Mužské oděvy byly podšívány bavlnou a postupně se zkracovaly a zužovaly, až krátce před r. 1380 vznikl krátký jubón a jaqueta. Ženy nosily dvojí těsný šat a plášť podle francouzské módy. Maurské vlivy se projevovaly na způsobu zdobení. Muži i ženy si oblíbili hluboké výstřihy a zapínání pomocí velkého množství malých knoflíčků. Oděvy stahovali pomocí opasků se zavěšenými drobnostmi.

Během posledních let 14. století byla móda extravagantní: sinusové křivky těla, kontrast mezi dlouhým a krátkým nebo volným a těsným. Krejčovství se stalo uměním. Nejstarší zmínka o hopalandě či *hopě* (širokém rozměrném svrchníku) pochází z r. 1364. Tento oděv se výrazně rozšířil po r. 1380. V Katalánsku se vyznačoval výraznými stojacími límci. Pánskými pokrývkami hlavy byly kápě a turbanovitá zavítí. Ženy byly často zobrazovány bez pokrývek hlavy. Obuv tvořily nízké střevíce nebo vyšší obuv dosahující po kotníky.

Používání hedvábných látek bylo ve Španělsku velmi rozšířené po celé období, kdy byla na poloostrově přítomna muslimská komunita [6]. Používané látky byly jasných barev.

Cota, gonela, toca, saya, gonela, 1335, zdroj: BERNIS, Carmen. Indumentaria medieval española.

1346, Ferrer Bassa.Chapelle de San Michel Monestir de Pedralbes, Barcelona, zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

Enrique II, 1370, zdroj: BERNIS, Carmen. Indumentaria medieval española

1381-1390, Lluís Borassa, Altar of the Archangel Gabriel, Barcelona Cathedral, zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

c.1385, St. Stephen Altarpiece, Church of Santa Maria de Gualter (Noguera), Museum of Catalan Art, Barcelona, zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

Oděvy 15. století

V 15. století se móda západoevropských zemí začíná měnit podle jednotlivých národů. Španělské mužské oděvy následovaly dvůr burgundský. Oblast koruny Aragonské byla dále ovlivněna italskými a maurskými prvky. V r. 1420 byla mužská silueta zakulacená (velké hlavy a snížené pasy), kolem r. 1430 se přidala další móda – linie pasu umístěná v přirozené výšce. Krátce před pol. 15. století burgundský dvůr vytvořil vzor oblíbený v západní Evropě oblíbený až do cca. 1477, kdy muži stavěli na odívání štíhlost pasů, která kontrastovala s širokými rameny a boky. Pro Španěly byla typickým svrchním oděvem uzavřená capuz s kápí, o které se říkalo, že byla tak španělská, jak pro Římany tóga [6].

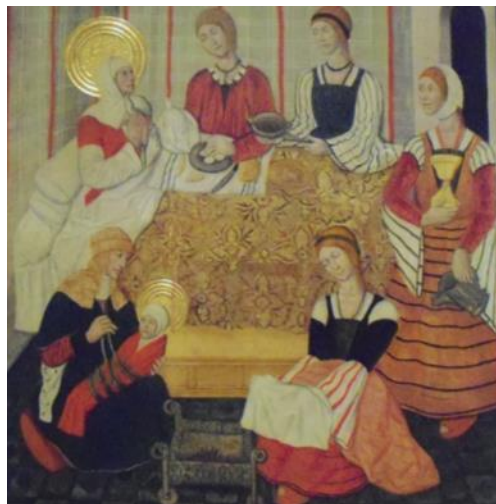

hopa a huca, 1410, zdroj: BERNIS, Carmen. Indumentaria medieval española

Sv. Jan Evangelista a sv. Jan Křtitel s dárci (detail), Joan Mates, kol. r. 1410, Museum - Thyssen Bornemisza, Madrid, foto Hřibová

Nacimiento San Esteban o El diablo rapta a San Esteban neonato y lo suplanta por una criatura infernal, taller de Vergos, h. 1480 Museo Nacional de Arte de Cataluña, Barcelona (detail), zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

Ženský oděv byl ovlivněn vlámskými a italskými prvky, vždy interpretovanými velmi volně. Na počátku 15. století byla pro Španělky typická štíhlá silueta se zvýrazněným pasem a boky v kombinaci s širokými rukávy. Burgundský móda zavedla lemování okrajů kožešinou, pravidelné sklady a výstřihy do V. Používané byly vysoké rohaté čepce. Ovšem, pro Španělky charakteristická široká škála pláštíků různého stříhu, velmi krátkých v 1. pol. 15. stol a později dlouhých, stále přežívala. Dalšími znaky byly sukňe s násobnými listas (vodorovně našivanými stuhami) nebo tiraz výšivky dle Maurských zvyků, případně quixotes nebo marlotte (volné maurské oděvy v délce až ke kotníkům); cofia de tranzado (náročně zdobená pokrývka hlavy); chapines (nazouváky s vysokými korkovými platformami) a verdugados (sukni s obručemi). Verdugado se zřejmě poprvé objevilo r. 1470 na kastilském dvoře. Tato móda se rychle šířila po Kastilii a Aragonii do r. 1490, kdy na nějaký čas byla méně oblíbená. Na obrazech můžeme najít dámy, u nichž obruče nejsou skryté uvnitř, ale naopak jsou našité zvenku a zvýrazněné barevně odlišnými pruhy látky. Mezitím kolem r. 1498 vnikla do Itálie. Z Francie, kam se dostala kolem r. 1500, se rozšířila do celé západní Evropy [6].

1470-1480. El festín de Herodes, Pedro García de Benabarre, Barcelona, Museo Nacional de Arte de Cataluña, Barcelona (detail). zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

1480. Nacimiento de la Virgen, Pedro García de Benabarre, Barcelona, Museo Nacional de Arte de Cataluña, Barcelona (detail), zdroj: <http://opusincertumhispanicus.blogspot.com.es/>

Nacimiento de San Juan Bautista, retablo San Juan Bautista, 1480-90, Domingo Ram, Metropolitan Museum of Art, New York, zdroj: <http://www.metmuseum.org/>

V 15. století, v důsledku svatby Enriqua III a Kateřiny z Lancasteru, byla výrazně posílena výroba textilií, zejména vlněných látek. Segovia se stala velmi důležitým centrem [6].

The Visitation, kastilská škola, kolem r. 1485, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Zřejmě škola Fray Alonsy de Zamora, výjevy ze života Krista, okolo r. 1500, katedrála Burgos, foto Hřibová

Mencia de Mendoza y Figueroa, detail z Sepulcro del condestable Pedro Fernández de Velasco y de su esposa, konec 15. století, katedrála Burgos, foto Hřibová

San Francosico de Assisi, připsáno škole Juana de Nadda, kastilská škola, poslední čtvrtina 15. století. Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Katoličtí králové se sv. Elenou a sv. Barbarou, Maestro del Manzanillo, kol. 1500, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Oděvy 16. století

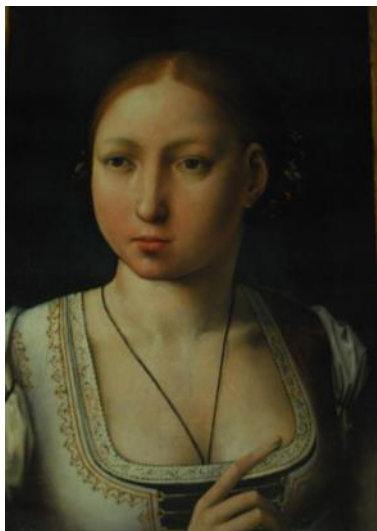
Značné rozšíření španělské módy, zvláště v západní Evropě od konce 15. století, bylo dáno velkou prestiží země po objevení Ameriky, Španělsko získalo nebývalé bohatství, které se projevilo i na oděvech. Nezanedbatelnou roli hrálo i vítězství nad Maury stejně jako manželství Karla V. s Isabelou Portugalskou. Velká politická moc znamenala bohatství, stejně jako potřebu její manifestace.

Španělský oděv spojil několik rozdílných vlivů. Philip le Beau zavedl nádheru burgundského dvora a některé vlámské prvky do Španěl. Německé oděvy do Madridu přinesli r. 1517 němečtí rytíři. Prolínání vlivů pokračovalo po celé století a Luis de Pereza ve své *Comentarios* (r. 1552) zmiňuje španělské dámy v sukních francouzských nebo vlámských s portugalskými čepci. Striktní nařízení Habsburských monarchů sjednotila rozličné prvky v dvorském oděvu.

Hlavním znakem španělského oděvu byla střízlivost a strohá elegance. V druhé pol. 16. století Španělé preferovali černou barvu, což bylo posíleno nalezením dosud neznámého barviva z kameškového dřeva

(palo campeche, *Haematoxylum campechianum*) na nově objeveném kontinentu, díky němuž bylo možno získat sytý odstín (ala de cuervo - vrání křídla). Strohost tuhých oděvů nevylučovala bohatství. Španělští králové opakovaně vydávali zákazy nošení stříbrné a zlaté výšivky (r. 1515,1520,1523,1534), které byly nahrazeny nákladnými stužkami.

V oděvech žen byly od druhé poloviny 16. století přítomny tři důležité prvky dodávající oděvům specifický charakter – cartón de pecho (živůtek formující hrud', který mohl mít vložený dřevěný plát), verdugado (tvar udávající vyztužená spodní sukně) a chapines (obuv na vysoké korkové platformě, které mohly být nošené na střevíce). Požadovaná byla silueta dvou proti sobě obrácených jehlanů. Důsledkem využití zmíněných kusů bylo omezení pohybu nositelky a uzavření těla do pevné schránky. Od druhé poloviny 16. století až do konce vlády Filipa III. byly oděvní změny minimální (rozměr okruží či účes). Nejbližší tělu byla košile (snad i spodky) a punčochy, následované kratší otevřenou spodní sukní (manteo či faldellín) a verdugadem podepřeným vycpávkou v pase. Další vrstvou mohl být živůtek s výstřihem svázaný či švem spojený s vnitřní sukní. Přes ty si ženy mohly vybrat jednoduchý oděv (saya) či kombinaci kabátce (jubón) a svrchní sukně (basquina). V předcházejících stoletích označoval výraz saya jednoduchý oděv spojeného živůtku a sukně, ale v druhé polovině 16. století se již mohlo jednat i o dva oddělené kusy (kabátec – sayuelo či cuera de saya a sukně) ušité ze stejné látky. Sukně obsahují sklad (alforza) v dolní třetině délky. Saye měly hruškovité rukávy (mangas redondas) či špičaté dlouhé rukávy (mangas de punta). Známa byla též tzv. turecká saya s úzkými rovnými rukávy, později označená jako vaquero. Všechny tři typy rukávů umožňují spatřit vnitřní přivazované rukávy (manguillas) či rukávy vnitřního jubónu. Oděvy zdobily šperky sloužící jako nákončí (puntas) mašliček svazujících díly k sobě. Dalším šperkem byly opasky, náhrdelníky, náušnice občas i několik v jednom lalůčku, prsteny a další. Dámy v soukromí nosily kabátec (jubón) a sukni (basquina) a pro oči veřejnosti je doplnily svrchníky (široká ropa, těsná galerilla či bohemio) a široký plášť kryjící i hlavu, nošený v exteriéru (manto). Dámský jubón se konstrukčně nelišil od pánského, pouze dolní konec ve středu těla byl špičatější a kabátec nebyl vycpávaný v oblasti břicha.

Juana la Loca, Juan de Flandes, cca. 1500, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, foto Hřibová
Manželka Juana Garcii, katedrála Burgos, XVI století, foto Hřibová

Typickým znakem španělské dámské módy byla okruží, jejichž poloha se postupně zvyšovala (v 60. letech dosahovala k dolním okrajům lalůček uší, v 70. letech se ještě navýšila za krkem) a jejich rozměr rozšiřoval. Okruží byla šita z jemného plátna, často zdobeného šitou krajkou, které se následně škrobilo roztokem např. z otrub či kořene áronu plamatého a pak horkým železem formovalo do požadovaného tvaru. Pomocí drahého prášku importovaného z Ameriky jej bylo možno barvit lehce do bleděmodra. Nejvíce proměn doznaly dámské účesy a pokrývky hlavy. Dívky i dámy na portrétech jsou zachyceny v špercích zdobených tocas (baretech). Vlasy byly vyčesány do copů zachycených na vrcholu hlavy. V době příjezdu Anny de Austria, čtvrté manželky Filipa II., do Španělska (1570) přišla v okolních zemích známá móda vlasů nad čelem stočených do dvou rohlíčků. V 80. letech byly vlasy nad čelem natáčeny do drobných kudrlinek.

Spodní prádlo (košile, spodky a punčochy) a okruží nebyly vytvářeny krejčími a proto nejsou obsaženy jejich stříhy v dobových stříhových knihách.

Oltář znázorňující scény ze života Panny, Ježíše a svatých (detail), Francisco de Comontes, 1530-39, convento de religiosas franciscana de Santa Ana, Toledo, foto Hřibová

Dona Leonor de Austria, Joos van Cleve, první polovina 16. století, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Antonio Moro. Catalina de Austria, esposa de Juan III de Portugal, 1552 – 1553, Museo del Prado, zdroj <https://www.museodelprado.es>

Portrét mladé dámy, připsáno Sononisbě Auguissole, kolem r. 1560, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Ana de Austria, Anthonis Mor, 1570, KHM, Vídeň, foto Hřibová

Ana de Austria, Alonso Sanchez Coello, 1571, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Ana de Austria, Alonso Sanchez Coello, 1571, KHM, Vídeň, foto Hřibová

Portrét Magdaleny Ruiz La Loca, Anonym, druhá pol. 16. století, katedrála Toledo, foto Hřibová

Catalina Micaela, duchess of Savoy, po r. 1585, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Oděv Isabely Clary Eugenie, druhá pol. 16. století, Imperial Monasterio de San Clemente, Toledo, foto Hřibová

Oděvy pracujících žen ve Španělsku se lišily dle jednotlivých regionů. V 16. století je snadnější tyto změny zachytit, jak dokumentuje např. Christoph Weiditz v r. 1529.

Navarra, Pamplona, Santander, Baskicko, Trachtenbuch de Christoph Weiditz von seinen teisen nach Spanien (1529). Germanisches Nationalmuseum, Nuremberg, zdroj <https://cz.pinterest.com/mothemelusine/trachtenbuch/>

Mušský španělský oděv si půjčoval cizí prvky, které pozměňoval. Prostřihávání, které se z původních švýcarských uniforem šířilo přes Německo, Francii a Anglii, bylo v zemích koruny menší a méně běžné. Původně byla acuchillados (jednoduchá, rovná prostřižení) r. 1548 zakázána ale po r.1550 se velmi rozšířila. Rozstříhané a vycpávané nohavice byly velmi módní ve Španělsku, odkud se dostaly do Francie a poté dominovaly západoevropské módě.

Na počátku století byly kalhoty úzké s mnoha prostřihy, ale od poloviny století se rozšířily až do pytlovitěho tvaru. Kohler [7] uvádí, že rozdělení pokrývek nohou v kolenu a zavedení podkolenek v polovině století vedlo k tomu, že vnitřní látka kalhot sahala až ke kolenům, kde se přivazovala stužkami k podkolenkám. Nahoře byly kalhoty připevněny buď ke spodnímu oblečení nebo ke kabátci. Podkolenky byly původně šité z vlny nebo hedvábí, ale od poloviny století také pletené.

Hlavní součástí mužského oděvu byly nohavice a těsný vycpávaný, z několika vrstev látek složený kabátec (jubón) nošené na spodním prádle (košili a spodkách). Přes jubón mohl být nošen krátký kabátec s rukávy (ropilla) nebo vesta bez rukávů (cuera či coletto), oděvní prvky, které vychází z vojenského oblečení. Prestiž spojená s armádou vysvětluje oblibu oděvů vojenského typu a již od středověku lze říci, že to byla jedna z hlavních sil ovlivňujících módní změny. Ropilla byla nošena většinou obyvatelstva, kdežto coletto či cuera byly znaky mužů oděných podle módy, které si pro portréty volili mladí muži. Nohavice a s nimi barevně sladěné punčochy (medias) kryly nohy. Nohavice prošly nejvíce změnami tvarů lišící se v šířce i délce. Výrazným prvkem bylo krytí, které bylo módní od počátku 16.stol a průběžně se rozšířilo po celé západní a střední Evropě. Kolem r. 1590 krytí ustupuje a rozměrné nohavice se prodlužují téměř až ke kolenům. Na konci století jsou nabrané kolem kolen a pod označením valones či greguescos byly převzaty z vojenských oděvů. Součástí oděvů bylo škrobené okružní (lechuquilla), jež v období největšího rozměru vyžadovalo podpůrné konstrukce. Okružní, které bylo původně součástí košile se od r. 1570 stalo samostatným kusem. Jako svrchníky byly mezi muži spíše preferovány kratší oděvy s rukávy či bez nich místo původních rozměrných a dlouhých volných kusů (ropa). Svrchníky mohly být nošeny aranžované přes ramena (plášť capa, pokud byl s kápí, pak byl označován jako capilla; ferreruello – půlkruhový plášť bez kápě; bohémio – širší než ferreruello; tudesco – krátký pláštík německého původu). Na hlavě byl nošen původně plochý baret (gorra), který od r. cca 1570 získal vysokou cylindrickou část či klobouk (sombbrero). Vesničané v jižních oblastech nosili i měkké turbany [6]. Obuví byly kromě bot a prosekávaných střeviců i po kolena vysoké světlé jezdecké boty (borceguies). Stejně jako ve zbytku Evropy byl satén, používaný na potažení střeviců na počátku století nahrazen usní (cordoban – měkká useň) ve všech vrstvách společnosti (cca r. 1570).

Portrét Karla V., Bernard van Orley, kolem r. 1516, Musée de Brou, zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_V._-_after_Bernaerd_van_Orley_-_depot_Louvre-Mus%C3%A9_de_Brou,_Bourg-en-Bresse.jpg

Portrét Karla V., Jakob Sesenegger, 1532, KHM, Vídeň, foto Hřibová

Portrét šlechtice, anonym, první polovina 16. století (1530-1540), katedrála v Toledo, foto Hřibová

Pilát myjící si ruce, Juan Correa de Vivar, kol. r. 1540-45, Monasterio Cisterciene de Santa Maria la Real de Valdeiglesias, Toledo, foto Hřibová

Sv. Martin dělící svůj plášť s chudákem, Anonym, druhá polovina 16. století, uloženo v kostele Santo Tomé, Toledo, foto Hřibová

Portrét dona Sebastiana de Portugal, Cristobal de Wodles (?), 1565, Vystava „La moda Espanola en el Siglo de Oro, Museum of Toledo, foto Hřibová

oděv poutníka, 1570, Germanisches Nationalmuseum, Nuremberg, zdroj: <http://www.bridgemanimages.com/en-GB/>

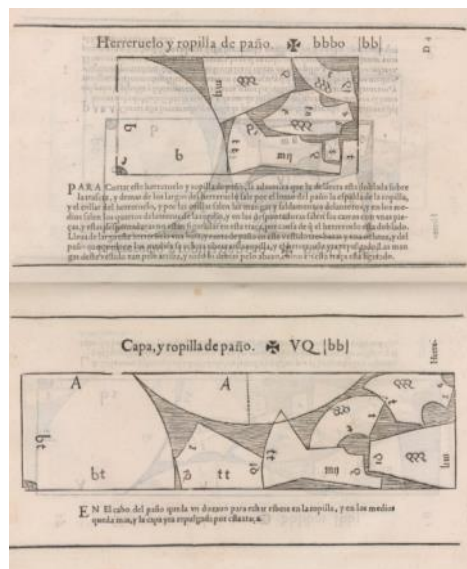
Ecija, Granada a Sevilla, Braun and Hogenberg, Civitates Orbis Terrarum I 5, 1572, zdroj: http://historicalcities.huji.ac.il/spain/ecija/maps/braun_hogenberg_I_5_2.html

Portrét Filipa II., dílna Alonsa Sancheze Coella, katedrála v Toledu, foto Hřibová

Císařovna Marie Rakouská a princ Filip (budoucí král Filip III.), Blas de Prado, 1586, katedrála v Toledu, foto Hřibová

Libro de Geometría, Práctica y Traça, Juan da Alcega, 1589, Madrid, <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/344686>

Image šlechtice či šlechtičny

Budoucímu nositeli byly předloženy látky, které se mohl rozhodnout schválit a určit, jaký oděv má být vytvořen. Zejména dámy byly od mládí učeny k zájmu o oděv. Dívčím byly vytvářeny panenky oděné do dvorských oblečení. Též bylo možno, že krejčí předložil několik vzorků oděvů, aby si nositelé mohli lépe vybrat.

Správci královského šatníku (garderoby) kromě péče o oděvy působili jako, dnešními slovy řečeno, „módní poradci“. Museli to být kultivovaní muži vybraného vkusu, kteří navrhovali členům královské rodiny, co by si mohli obléci pro konkrétní příležitosti, posílali oblečení na vyprání a pak je navraceli na místa uložení. Jedním z poradců byl např. malíř Velazquez v letech 1634 - 1643.

Náročnou organizaci s péčí o oděvy krále, jeho rodiny i dvora měl na starosti tzv. sumiller de corps, který kontroloval rozpočet, design a kvalitu každého oděvu vytvořeného v dílnách a tedy spoluvytvářel image panovníka. Pro sumiller de corps pracovali správci šatníku, nákupčí, krejčí krále, královny a jejich dam, infantů a infantek, a pak krejčí pro guardajoyas (pokladnici), stáje, lov, služebnictvo a další, kožešníci, punčocháři, ševci, vyšíváči krále, královny i stájí, kloboučníci, prýmkaři, knoflíkáři, rukavičkáři a švadleny. Do výroby oděvů se tradičně zapojovali i příslušníci královské rodiny. Isabel Clara se věnovala velmi propracované výšivce, stejně jako její nevlastní matka Anna de Austria. Kromě oděvů vytvořených na královském dvoře či zakoupených při cestách, panovník a jeho rodina obdrželi drahocenné šperky a oděvy od spřátelených dvorů.

Oděvy na portrétech versus každodenní realita

Drahé, velmi nákladně zdobené oděvy, jaké vidíme na portrétech velkých španělských mistrů, nebyly nošeny běžně. O tom svědčí zápisy dvorských krejčích, portréty např. od Sofonisby, některá díla A.S. Coella nebo zmínka kronikáře, že když Filip II. vstoupil do Saragosity, aby provdal svou dceru Catalinu vévodovi Karlu Emanuelovi Savojskému (1585), byl oblečen "v černém, bez jakékoliv pompy, se svým řádem svatého rouna" a při popisu ceremonálu bylo zdůrazněno, že "pouze král byl oblečen velmi prostě, v černém oděvu jako měšťan na této svatbě jeho dcery"[14]. V účtech lze najít zmínky o ropa de levantar (širokém plášti podšitým liščí kožešinou, který Filip nosil v zimních ránech). Filipova třetí manželka, Isabela de Valois utrácela za oděvy vysoké částky a tak před příjezdem čtvrté manželky vydal Filip příkaz vévodovi de Ladrada, majordomovi budoucí královny, že je nutné se (rozpočtem) navrátit do časů jeho matky. Anna de Austria, stejně jako její muž, nosila černé oděvy. V královských záznamech nalezneme zmínky o oděvech "francouzských", "kastilských", ale též "německých". V době smutku se nosily tzv. monjiles, (dlouhé svrchníky, jejichž přední část těsně obepínala tělo a zadní byla volná. Na cesty si dámy mohly obléci např. galerillu. Cennými primárními prameny jsou knihy krejčovských stříhů, které v této době ve Španělsku začaly vycházet tiskem – knihy Juana de Alcegy [4] a Diega Freyle [15] a z počátku 17. století Baltazara de Segovia [16] a Francisca de la Rocha Burgen [17]. Tyto publikace však

zmiňují zdobení jen velmi okrajově. Více se lze dozvědět z královských nařízení (Pragmaticas) [18, 19] a dalších písemných pramenů [20].

Oděvy 17. století

Módní nadvláda Španělska skončila v 17. století, kdy Evropa napodobovala holandské a francouzské vzory a Španělé si dále tvořili svůj osobitý styl.

Na počátku 17. století byly módní květinové vzory látek a rostoucí rozměry okruží. Do 20. let zůstaly oděvy tuhé, posléze se uvolnily, stejně jako v dalších západních zemích. Běžné bylo používání ozdobných prýmků proto, aby se zakryl nedostatek drahých látek, způsobený nefunkčním textilním průmyslem (po vyhnání Maurů dekretem z r. 1609). Dámské živůtky po 40. a 50. letech více odhalovaly ramena, sukně zůstaly zvonového tvaru. Původní kápě (manto) se stala černou mantilou.

V letech 1640-48 bylo verdugado nahrazeno velmi širokou podporou nošenou na bocích (tontillo, sakristán, guardeinfante). Kolem 30. let zmizela do té doby stále nošená okruží a vysoko vyčesané účesy. Nově zavládl hluboký výstřih a vlasy volně spadající na ramena.

Pánskou módu na počátku století ovládal francouzský styl zavedený vlámskými šlechtici. Ze španělského stylu přežíval pouze škrobený límec zvaný golilla, pozůstatek okruží. Iberské sombrero bylo vzorem měkkých klobouků s perem nošených od r. 1625 - 30 v celé Evropě. I když španělská móda již neovlivňovala evropskou módu, španělští krejčí si udrželi svou vynikající pověst [6].

Portrét dámy, připsáno Rodrigu de Villadrandu, 1600-1606, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

El paso de Felipe III por San Sebastián, španělský anonym, kolem r. 1615, Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial, foto Hřibová

Svatba v Begone, Francisco de Mendieta, 1607, Palacio Foral de Vizcaya, Bilbao, zdroj http://www.euskomedia.org/galeria/A_39654

Portrét prince Filipa, Rodrigo de Villadrando, kolem r. 1620, Museo Nacional del Prado, zapůjčeno do katedrály v Toledu, foto Hřibová

Slavnost na Plaza Mayor, Juan de la Corte, kolem r. 1620, Museum historie Madridu, Madrid, foto Hřibová

Slavnost na Plaza Mayor, Juan de la Corte, kolem r. 1630, Museum historie Madridu, Madrid, foto Hřibová

Portrét dámy a šlechtice, Francisco Pacheco, kolem r. 1630, Museo de Bellas Artes Sevilla, foto Hřibová

Královna Isabela Španělská, Diego Velazquez a jeho dílna, 1632, KHM, Vídeň, foto Hřibová

Don Ferdinand of Austria na koni, Gapsar de Crayer, 1639, kadetrála v Toledu, foto Hřibová

Madrid, Julius Milheuser, kolem r. 1649, Museum historie Madridu, Madrid, foto Hřibová

Portrét Marie Louisy Orlánské, Anonym, 3. Čtvrtina 17. století, katedrála Toledo, foto Hřibová

Srovnání francouzské a španělské módy, Dohoda mezi Ludvíkem XIV a Filipem IV, Jacques Laumosnier, 1659, Tessé Museum, zdroj <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Traite-Pyrenees.jpg>

Infanta Margarita Teresa v modrém oděvu, Diego Velazquez, 1659, KHM Vídeň, foto Hřibová

Portrét Dony Inés de Zunigy, vévodkyně z Monterrey, Juan Carreno de Miranda, 1660, Museo Galdiano, Madrid, foto Hřibová

Milagro de la Virgen de Atocha en la obras de construccion de la Casa de la Villa, ca. 1676-1700, Museum historie Madridu, Madrid, foto Hřibová

Don Felipe IV de Austria, Diego Velazquez, Metropolitan Museum of Art, New York, zdroj: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/14.40.639>

Poděkování

Děkuji knihovně University of Illinois, Champaign, Urbana za zprostředkování části použité literatury.

Literatura

- [1] WEISS, J, *Medieval Iberia: An Encyclopedi*. Routledge, 2006.
- [2] BERNIS, Carmen. *Indumentaria medieval española*. Madrid: Instituto Diego Velázquez, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1956, 87 p.
- [3] MENÉNDEZ PIDAL, Gonzalo. *La España del siglo XIII: leída en imágenes*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1987, 319 p. ISBN 84-600-4861-6.
- [4] JUAN DE ALCEGA. *Libro de geometría práctica y traça: el qual trata de lo tocante al officio de sastre ..* Valladolid: Editorial Maxtor, 2009. ISBN 978-849-7615-679.
- [5] HAJNÁ, Milena. *Móda ve službách moci*. Olomouc, 2015. Disertační práce. Vedoucí práce Prof. Štěpánek.
- [6] BOUCHER, François a Yvonne DESLANDRES. *20,000 years of fashion: the history of costume and personal adornment*. Expanded ed. New York: H.N. Abrams, 1987, 459 p. ISBN 08-109-1693-2.
- [7] CARL KÖHLER, EDITED AND AUGMENTED BY EMMA VON SICHART a TRANSLATED BY ALEXANDER K. DALLAS. *A history of costume: with over 600 illustrations and patterns*. New York: Dover Publications, 1968. ISBN 04-862-1030-8.
- [8] The Spanish Farthingale. *Elizabethan Costume* [online]. [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: <http://www.elizabethancostume.net/farthingale/history.html>
- [9] Dějiny Španělska. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 18. 11. 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_%C5%A0pan%C4%9Blska
- [10] Židé ve Španělsku. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 12. 2. 2014 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDid%C3%A9_ve_%C5%A0pan%C4%9Blsku
- [11] HŘIBOVÁ, Martina. Přehled odění ve Španělsku v 13. století. In: *Sborník semináře historie odívání 2009*. Zlín: vlastním nákladem, 2009. ISBN 978-80-254-4639-3.
- [12] ŠIMŠA, Martin. *Knihy krejčovských stříhů v českých zemích v 16. až 18. století: Tailor's pattern books in the Czech Lands in the 16th-18th centuries*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2013, 303 s. ISBN 978-80-87261-87-3.
- [13] HŘIBOVÁ M, HŘIB M, Dress of Spanish Queen from 70-80ties of 16th century based on portraits of Ana de Austria, In: *Waffen und Kostumkunde*, 2014 (1), 119-150, Biel: Gesellschaft für Historische Waffen- und Kostümkunde e. V., ISSN 0042-9945
- [14] "...vestido de negro sin pompa alguna con su Toisón de Oro", COCK, H., *Relacion del viaje hecho por Felipe II, en 1585, a Zaragoza, Barcelona y Valencia, escrita por Henrique Cock, notario apostólico y archero de la guardia del cuerpo real*, ed. A. Morel-Fatio and A. Rodriguez Villa, Madrid, 1876, s. 47
- [15] FREYLE, Diego de. *Geometria y traça para el oficio de los sastres*. Sevilla, 1588, Folger Shakespeare Library, Washington, D.C, TT575.F8 1588 Cage
- [16] DE SAGOVIA, Baltazar. *Llibre de geometria del offici de sastre*. Est. de E. Liberos. Barcelona, 1617, Bibliothèque national de France, Paris, FRBNF31277366.
- [17] DE LA ROCHA BURGUEEN, Francisco. *Geometria y traça perteneciente al oficio de sastres*. Por Pedro Patricio Mey, junto a S. Martin. Acosta del mismo autor. Valencia, 1618., Victoria & Albert Museum/National Art Library, London, L.48-1935
- [18] HAJNÁ, Milena. Prematicas de los vestidos aneb Královská nařízení o odívání a módě v renesančním Španělsku. *Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny České Republiky*. **16**, 1999-2000, s.189-208.
- [19] DE LA PUERTA, Ruth. Sumptuary Legislation and Restrictions on Luxury in Dress. In: COLOMER, Jose Luis a Amalia DESCALZO. *Spanish Fashion at the courts of early modern Europe*. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispanica (CEEH), 2014, s. 209-232. ISBN 978-84-15245-42-1.
- [20] LEIRA, Amelia. Sources for Studying Costumes in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: COLOMER, Jose Luis a Amalia DESCALZO. *Spanish Fashion at the courts of early modern Europe*. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispanica (CEEH), 2014, s. 183-207. ISBN 978-84-15245-42-1.